

Facing the (Instrumental) Music: A Jewish Perspective on Its Power and Message

Rabbi Michael Taubes

Shiur Commemorating the Third Yahrtzeit of Professor Leo Taubes, z'l, 27 Adar HaRishon, 5782

1. ספר חובות הלבבות הקדמה

... והחכמה מתחלקת לשלשה חלקים... והחלק השני... וחכמת הנגון הנקראת מוזיקא...

2. פאת השלחן הקדמה

... כה אמר, כל החכמות נצרכים לתורתנו הקדושה וכלולים בה, וידעם כולם לתכליתם והזכירם חכמת אלגעברע ומשולשים והנדסה וחכמת מוזיקא, ושיבחה הרבה. הוא ה' אומר אז כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הלויים וסודות תיקוני הזוהר א"א לידע בלעדה, ועל ידה יכולים ב"א למות בכלות נפשם מנעימותי ויכולים להחיות המתים בסודותי' הגנוזים בתורה. הוא אמר כמה ניגונים וכמה מדות הביא מרע"ה מהר סיני והשאר מורכבים...

3. אברבנאל שמות פרשת בשלה פרק טו

(א) אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת. קודם שנפרש דברי השירה הזאת ראוי לבאר... שיש אתנו עם בני ישראל שלשה מינים מהשירים. המין האחד הוא מהמאמרים הנעשים במדה במשקל ובמשורה אף ע"פ שיהיו נקראים מבלי ניגון לפי שענין השיר בהם אינו אלא בהסכמת הדבורי' והדמותם והשתוות' בסוף המאמרים רוצה לומר בקצוות בתי השירים שנדמו זה לזה בשלש אותיות אחרונות או בשתיים כפי נקודם ואופן קריאתם עם שמירת משקלי המלכים והתנועות עם צחות הלשון ונפילתו על לשון פסוק מכתבי הקדש ונקראו השירים ההם חרוזים לפי שהם שבילים מסודרים... הן אמת שמזה המין מהשירים לא מצאנו דבר בדברי הנביאים וגם לא מחכמי המשנה והגמרא כי היתה התחלתו בגלותנו בין חכמי ישראל שהיו בארצות הישמעאלים שלמדו ממעשיהם במלאכת השיר הזה... ואח"כ נעתקה המלאכה היקרה הזאת אל חכמי עמנו שהיו בארץ פרובינציאלי וקאטילוניאלי וגם במלכות אראגון ומלכות קאשטייליא...

אמנם המין הב' מהשיר הוא מהדברים שינגנו אותם בני אדם אע"פ שלא יהיו דבורים שקולים ולא ימצא להם חרוז לפי שאלה מפאת הזמר והנגון בלבד נקראו שירים... ור"ל בעצם שהם עניני האלהיים שכליים מורים על רוממות ושבחים ותהלות המושגים מפעולות השי"ת מלומדים ושגורים בפיות הצדיקים והמשכילים... וכדי שיהיו מלומדים בפיהם להתעורר תמיד אל ההשגות האלהיות השכליות יזמרו בהם תמיד בניגונים וקולות ערבים או בכלי זמר ערב והקולות והנגונים ההם נערכים בחכמה ובסדר נאה כדי לעורר הלבבות השומעים שיתנו לב להבין פנימותיה' ולזה אחז"ל כל השירים קודש... והנה נבחרו השירים האלה על הספורים והדבורים הפשוטים לפי שהספורי' הפשוטים רוב בני אדם שוכחים אותם ואפי' שיהגו בהם יומם ולילה אך כשהם על מערכת הנגונים לשורר ולנגן אותם יהיו נזכרים תמיד באמצעו' נגוניהם... ואין ספק שהיו להם נגונים ידועים ונשתכחו מרוב הזמנים אשר חלפו למו ובאורך הגליות והכל היה אצלם כפי תנועות הכלים המתחלפים ומנין חוטיהם נימיהם ונקביהם כנור ועוגב ותוף וחליל ומינים ומצולתים ונגינות וגתית ושמינית ועשור ונבל ומחול ודומיהם. וכפי זה השתנו גם כן ערכי הנגונים ההם הידועי' בשמותיהם כמו מנצח מזמור משכיל מכתם שיר ודומיהם ונשתנו משקלי אותיות השירים ההם כפי שנוי נגוניהם כי הנה יוכלו בחכמה הזאת ענינים נפלאים בהשגות האלהיות וזהו המין השני מהשירים:

והמין הג' מהשירים הוא מהדברים הנאמרים ע"ד הגוזמא וההפלגה וההמשל והערך לשבחה ענין מה או לגנותו אם לשמחה ואם לקינה והספד שכלם נקראים בזאת הבחינה שיר וענינו לעורר הלבבות ולהפך המדות והתכונות ולחזק הענין הנרצה ולאמתו ברוב דברים וספורים ותוארים רבים והמשלים ודמויים לא שיהיה לפשוטי הדברים ההם ממש במציאות והמין הזה הוא הנקרא שיר בעצם... ולא יתעסק בו שום חכם אלא לרפואות חולי הלבבות וחלושי הדעות ולהפוך המדות הרעות ולשמח הנעצבים ולהקיץ הנרדמים ולמשכם כי הטבע נמשך אחר השיר המופלג ומתפעל מזרותו...

4. בראשית פרשת בראשית פרק ד

(יט) וַיִּקַּח לוֹ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צֵלָה:

(כ) וּמֵלֶד עֵדָה אֵת יָבֵל הוּא הָיָה אָבִי יִשָׁב אֶהָל וּמִקְנָה:

(כא) וְשֵׁם אֶחָיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָל תַּפְשׁ פְּנּוֹר וְעוֹגֵב:

(כב) וְצֵלָה גַם הוּא יָלְדָה אֵת תּוֹבֵל קִין לְטֹשׁ כָּל חָרָשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל וְאַחֲזָה תּוֹבֵל קִין נְעֻמָּה:

5. אבן עזרא בראשית פרשת בראשית פרק ד

(כא) כנור ועוגב מיני כלי נגינות, והיא חכמה גדולה:

6. רד"ק בראשית פרשת בראשית פרק ד

(כא) אבי כל תפש כנור ועוגב - הוא היה הראשון בחכמות הנגון. ואמר בלשון תפישה לפי שהאומנת היא בתפישת יתרי הכנור והעוגב ביד השמאלית כפי השיעור שהורה החכמה ההיא:

7. הכתב והקבלה בראשית פרשת בראשית פרק ד

(כא) תופש כנור ועוגב. המוציא החכמה המפוארה לעשות מיני כלי זמר.

8. מלבי"ם בראשית פרשת בראשית פרק ד

(כא) ושם אחיו יובל. הוא לקח לחלקו את הנהר השני הסובב כל ארץ כוש ששם הזמה והנאוף, והוא היה ההתחלה אל הזמר והנגון ע"ד קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה, שכן היה דרך המתעתעים לשיר שיר הזונה גם בבתי משתיהם גם בבתי אליליהם, שהגם שאח"כ שב הנגון לדבר נכבד, הממציא הראשון היה להמשיך לב נשים, וע"כ נקרא שמו עוגב מלשון שיר עגבים:

9. העמק דבר בראשית פרשת בראשית פרק ד

(כא) אבי כל תפש כנור ועוגב. שני מיני כלי שיר אלו פעולתן מתחלפות, כנור יותר מסוגל למנוחה ושינה, ועוגב להיפך מרעים את הרעיון, ושתי פעולות אלו נדרש להמקנה כל אחד במועדו:

10. רש"ר הירש בראשית פרשת בראשית פרק ד

(יח - כב) הרי כאן סדר הדורות של בני קין... (ב) יובל, אבי כל תופס כינור ועוגב, הוה אומר: האמנות. האמנות היא צורך בעולמו של קין - לא פחות מן המלאכה. משנפרד האדם מאת ה', סר השלום מלבו; האמנות מבקשת להחזיר לו את השלום - על ידי עניין הבא לו מן החוץ. דבר זה אמור בייחוד במוסיקה. אין היא מבטאת דמויות ומושגים, אלא רגשות בלבד; היא מציגה ומעוררת רגשות, וכך מביאה עידון לנפש. ככל אמנות יפה, הרי היא שלב ראשון במעלות החינוך - לקראת ערכי האמת והטוב. אין היא מייצרת ערכים של ממש - כיובל, - וקיומה תלוי באנשי המקנה; וכך מסמלת האמנות בעולמו של קין, - שיש לאדם שאיפות נעלות יותר מהרבות נכסים חמריים...

11. בראשית פרשת ויגש פרק מה

(כה) ויעלו מצצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם:

(כו) ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם:

12. שכל טוב בראשית פרשת ויגש פרק מה

(כו) ויגדו לו. חסר יו"ד, לפי שהן בעצמם לא הגידו לו: לאמר. לומר ע"י סרח בת אשר:

13. במדבר פרשת פינחס פרק כו

(מו) וישם בת אשר שרחה:

14. רש"י במדבר פרשת פינחס פרק כו

(מו) ושם בת אשר שרחה - לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן:

15. תרגום יונתן במדבר פרשת פינחס פרק כו

(מו) ושום ברת אשר סרחה דאדברת בשיתין ריבון מלאכין ואיתעלת לגנתא דעדן בחייהא מן בגלל דבשרת ית יעקב דעד כדון יוסף קיים:

16. שפתי כהן בראשית פרשת ויגש

[מה, כו] ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי. מאחר שהוא צוה להם ואמר ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף ולא תאמרו יוסף בנך כיצד הם לא יעשו ציוויו כמו שאמר כדי שלא יפוג לבו. אלא הם עשו בחכמה אחרת שאמרו לתינוקות שיאמרו יוסף חי, כדאיתא פרקי רבי אליעזר שאמרו לסרחה בת אשר אמרי כך, וזהו לאמר שהם לא אמרו, ולא אמר ויספרו לו אלא ויגידו שהיתה מנגנת ובניגון היתה מארכת ומבלעת

הדבר קודם בהבלעה ואחר כך עשתה ממנו יתד יוסף חי, והיא אחת מעשרה שנכנסו חיים לגן עדן, לפי שהיא אמרה יוסף חי אמר לה יוסיפו לך חיים נצחיים, כמו שאמרה יוסף חי כן אמר יוסיף לה חיים...

17. שמות פרשת בשלח פרק טו

- (א) אָז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִיקְנוֹק וַיֹּאמְרוּ לְאִמְרָה אֲשִׁירָה לִיקְנוֹק כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיָם:
(ב) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אַחֹת אֶהֱרֹן אֶת הַתֵּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֵן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבַמַּחְלָת:
(כא) וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לִיקְנוֹק כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיָם:

18. רש"י שמות פרשת בשלח פרק טו

- (כ) את התף - כלי של מיני זמר:
בתפים ובמחלת - מובטחות היו צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים:

19. כלי יקר שמות פרשת בשלח פרק טו

- (כ) ותקח מרים הנביאה וגו'. עכשיו נעשית נביאה כי במעמד זה זכו גם הנשים לראות פני השכינה עד שאמרו כולם זה אלי, כמו שאמרו חז"ל (מכילתא בשלח פרשה ג) ראתה שפחה על הים וכו', לכך נאמר ותצאן כל הנשים אחריה, כי הנבואה התחילה במרים וכל הנשים יצאו בעקבותיה במעמד זה כי כולם זכו לנבואה, ולפי שאין השכינה שורה כי אם מתוך שמחה והנשים יש להם צער לידה על כן לקחה את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות כדי שתחול עליהם רוח הקודש מתוך שמחה:

20. משיבת נפש שמות פרשת בשלח פרק טו

- (כ) ותקח מרים הנביאה וכו' ותען להם מרים שירו לה' וכו'. - ... והיינו כמו שביארתי שהניגון עפ"י החכמה מפקח ומרחיב הלב לעורר הלב לקבל שפע...

21. תהלים פרק סח

- (כו) קִדְמוּ שָׁרִים אַחַר נִגְנִים בְּתוֹף עֲלֻמוֹת תּוֹפְפוֹת:
(כז) בְּמִקְהֵלוֹת בְּרָכוּ אֱלֹהִים יִקְנוּ מִמָּקוֹר יִשְׂרָאֵל:

22. רד"ק תהלים פרק סח

- (כו) קדמו שרים. המשוררים שהיו בישראל קדמו הם לשורר בפה ואחריהם הנוגנים בכלי ובתוכם העלמות תופפות, או השרים והנוגנים בתוך עלמות תופפות.

23. מלבי"ם תהלים פרק סח

- (כו) קדמו שרים, לפני הליכותיך הלכו שרים, כמלך השב מן הנצחון ומשוררים הולכים לפניו, אחר נוגנים, והמשוררים הלכו אחר נוגנים המנגנים בתוך עלמות תופפות, הנוגנים הולכים תחלה ואחריהם לפני הליכות המלך הלכו המשוררים לשיר גבורתו ונצחונו:

24. מלבי"ם ביאור המילות תהלים פרק סח

- (כו) שרים, נגנים. השיר בפה והניגון בכלי, והשרים הולכים אחר נוגנים...

25. במדבר פרשת בהעלותך פרק ח

- (טו) וְאַחֲרֵי כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת אֱהֱל מוֹעֵד וְטִהַרְתָּ אִתָּם וְהִנַּפְתָּ אִתָּם תְּנוּפָה:
(טז) כִּי נִתְּנִים נְתָנִים הָמָּה לִּי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פְּטָרְתָּ כָּל רֶחֶם בְּכוֹר פֶּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַחְתִּי אִתָּם לִי:
(כד) זֹאת אֲשֶׁר לְלוִיִּם מִבְּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יָבֹאוּ לַעֲבֹד אֱהֱל מוֹעֵד:
(כה) וּמִבְּן חָמֵשׁ שָׁנָה יָשׁוּב מִצְבֵּא הָעֵבֶדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד:
(כו) וְשֵׁרֵת אֶת אֶחָיו בְּאֱהֱל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעֵבֶדָה לֹא יַעֲבֹד כִּכָּה תַעֲשֶׂה לְלוִיִּם בְּמִשְׁמֶרֶתָם:

34. שמואל א פרק י

(ה) אחר כן תבוא גבעת האלהים אשר שם נצבי פלשתים ויהי כבאד שם העיר ופגעת חבל נביאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל ותף וקליל וננור והמה מתנבאים:

35. מצודת דוד שמואל א פרק י

(ה) נבל וכו' - בכדי לשמחם להשרות הנבואה עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב = מלכים ב' = ג):

36. מלבי"ם שמואל א פרק י

(ה) ולפניהם נבל ותף וקליל. משתדלים לעורר את הנפש האלהית אל שתחול עליה רוח הנבואה:

37. מלכים ב פרק ג

(יד) ויאמר אלישע חי יקנוק צבאות אשר עמדתי לפניו פי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך:
(טו) ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יקנוק:

38. רש"י מלכים ב פרק ג

(טו) קחו לי מנגן - מפני הכעס נסתלקה שכינה ממנו:

39. רד"ק מלכים ב פרק ג

(טו) קחו לי מנגן - אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס על מלך ישראל היה עצב ואמרו כל הכועס אם נביא נבואתו מסתלקת ממנו מנא לן מאלישע ולשמחתו אמר קחו לי מנגן:

40. תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל עמוד ב

ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'. אמר רב יהודה: וכן לדבר הלכה.

41. רש"י מסכת שבת דף ל עמוד ב

שחוק - שחוק ממש, שאין דעת שוחק מיושבת עליו, ואפילו אינו של לצון - מכל מקום אין בו יישוב.
קלות ראש - לצון.
קחו לי מנגן - מצוה היא להשרות עליו שכינה.
לדבר הלכה - צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא.

42. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סו עמוד ב

ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו... אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מאלישע, דכתיב לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך וגו' וכתיב ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' וגו'.

43. רש"י מסכת פסחים דף סו עמוד ב

קחו לי מנגן - להעביר כעסו שכעס על יהורם.
ותהי עליו יד - מכלל דאסתלק.

44. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז

הלכה ד

כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות

ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני הנביאים לפנייהם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל.

45. שמואל א פרק טז

- (יד) ורוח יקנך סרה מעם שאול ובעתתו רוח רעה מאת יקנך:
(טו) ויאמרו עבדי שאול אליו הנה נא רוח אלהים רעה מבעתך:
(טז) יאמר נא אלננו עבדיך לפניך בקושו איש ידע מנגן בפנור וקהה בקהות עליך רוח אלהים רעה ונגן פידו נטוב לך:
(יז) ויאמר שאול אל עבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן ונהביאותם אלי:
(יח) ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר ויקנך עמו:

46. רד"ק שמואל א פרק טז

(טז) יודע מנגן בכנור - יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור וכת"י גבר דידע לנגנא בכנורא:

47. אברבנאל שמואל א פרק טז

(טו - טז) ...רוצה לומר שהיה יודע חכמת הניגון בשלמות, ושהיה שלם לא לבד בפעל כי אם גם בחכמת המוזיקא...

48. מלבי"ם שמואל א פרק טז

(יז) ...ויאמר שאול וכו' ראו נא לי איש מיטיב לנגן. דייק שיהיה מיטיב לנגן, הבקי בחכמה זו ביתר שאת בטוב טעם ודעת, שמתנאו ג"כ עשות השירים המעוררים הנפש, והיותו מליץ וחכם לכלכל דברי שיריו ומזירותיו עפ"י החכמה ודעת, שכולל כל המעלות הנחמדות...

49. שמואל א פרק יח

(י) ויהי ממחרת ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול ויתנבא בתוף הפית ונדוד מנגן פידו פיום פיום והתנית פנד שאול:

50. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג עמוד ב

דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.

51. רש"י מסכת ברכות דף ג עמוד ב

כנור היה תלוי למעלה ממטתו - ונקביו לצד צפון, כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנושבת בו...

52. שמואל ב פרק ו

- (ג) וינרפבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וישאיהו מבית אבינדב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב נהגים את העגלה חדשה:
(ד) וישאיהו מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הלך לפני הארון:
(ה) ונדוד וכל בית ישראל משחקים לפני יקנך בכל עצי ברזשים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים:

53. רד"ק שמואל ב פרק ו

(ה) בכל עצי ברושים - אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים, וי"ו ובכינורות נוספת ורבי' כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים:
ובמנענעים - הוא כלי נגון נייע אדם גופו בנגעו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי"ת וברביעין והם לוח' דקות ינגנו בהם ובדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פל' לוחות של מקוננו' כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקוננו:
ובצלצלים - כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול:

54. דברי הימים א פרק טו

(טו) וישאו בני הלויים את ארון האלהים פאשר צנה משה פדבר יקנך בכתפם במטות עליהם:

- (טז) ויאמר דָּוִד לְשָׂרֵי הַלְוִיִּם לְהַעֲמִיד אֶת אֲחֵיהֶם הַמְשַׁרְרִים בְּכָלֵי שִׁיר וְנָבְלִים וְכַנְרֹת וּמִצְלָתִים מִשְׁמִיעִים לְהַרִּים בְּקוֹל לְשִׁמְחָה:
 (כ) וּזְכַרְיָה וְעִזַּיָּאל וְשִׁמְרֵמוֹת וַיְחִיָּאל וְעִנְי וְנָאֲלִיאָב וּמַעֲשִׂיָּהוּ וּבְנֵיהוּ בְּנֵבְלִים עַל עֲלָמוֹת:
 (כא) וּמִתְתִּיָּהוּ וְנָאֲלִיפְלָהוּ וּמִקְנִיָּהוּ וְעֵבֶד אָדָם וַיַּעֲיָאל וְעִזְזִיָּהוּ בְּכַנְרֹת עַל הַשְּׁמִינִית לְנֹצֶחַ:
 (כד) וּשְׁבִנְיָהוּ וַיֹּשֶׁפֶט וְגַמְגָּאֵל וְנַעֲמָשִׁי וְזַכְרְיָהוּ וּבְנֵיהוּ וְנָאֲלִיעֶזֶר הַפְּהֻגִים מִחֲצָרִים מִחֲצָרוֹת לִפְנֵי אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וְעֵבֶד אָדָם וַיַּחֲזֶה שְׁעָרִים לְאַרְוֹן:
 (כה) וְכָל יִשְׂרָאֵל מֵעֲלִים אֶת אַרְוֹן בְּרִית יִקְנָק בְּתַרְוֶעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר וּבְחֻצְצָרוֹת וּבְמִצְלָתִים מִשְׁמִיעִים בְּנָבְלִים וְכַנְרֹת:

55. דברי הימים א פרק טז

- (ד) וַיָּתֵן לִפְנֵי אַרְוֹן יִקְנָק מִן הַלְוִיִּם מְשַׁרְתִּים וְלַהֲזָכִיר וְלַהֲזָדוֹת וְלַהֲלֵל לִיקְנָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
 (ה) אֶסָּף הָרֵאשׁ וּמִשְׁנֵהוּ זַכְרְיָה וְעִיָּאל וְשִׁמְרֵמוֹת וַיְחִיָּאל וּמִתְתִּיָּהוּ וְנָאֲלִיאָב וּבְנֵיהוּ וְעֵבֶד אָדָם וַיַּעֲיָאל בְּכָלֵי וּבְכַנְרֹת וְאֶסָּף בְּמִצְלָתִים מִשְׁמִיעִ:
 (ו) וּבְנֵיהוּ וַיְחִיָּזַיָּאל הַפְּהֻגִים בְּחֻצְצָרוֹת תָּמִיד לִפְנֵי אַרְוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים:
 (ז) בַּיּוֹם הַהוּא אִזְ נָתַן דָּוִד בְּרֵאשׁ לַהֲדוֹת לִיקְנָק בְּיַד אֶסָּף וְאֶחָיו:
 (ח) הוֹדוּ לִיקְנָק קְרָאוּ בְּשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילְתָיו:

56. מלכים א פרק א

- (לט) וַיִּקַּח צְדוֹק הַכֹּהֵן אֶת קָרְן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֵהָל וַיִּמְשַׁח אֶת שְׁלֹמֹה וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כֹּל הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה:
 (מ) וַיַּעֲלֵהוּ כָּל הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מִסְּלִיִּם בְּחֻלְלִים וּשְׁמֹחִים שָׂמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם:

57. רד"ק מלכים א פרק א

- (מ) מחללים בחלילים - מזמרים בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבים קטנים:

58. אברבנאל מלכים א פרק א

- (מ) ואחרי המשיחה עלו אחרי העם מחללים בחלילים, רוצה לומר מזמרים בכלי זמר ששמו חליל, והוא חלול ונקוב נקבים קטנים, והיתה שמחתם כל כך כאלו תבקע הארץ מקול המייתם:

59. דברי הימים ב פרק ה

- (א) וַתִּשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית יִקְנָק וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת קַדְשֵׁי דָוִד אֲבִיו וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת כָּל הַכֵּלִים נָתַן בְּאֲצָרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים:
 (ב) אִז יִקְהִיל שְׁלֹמֹה אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל רְאִשֵׁי הַמַּטּוֹת וַיִּשְׂאִי הָאָבוֹת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת אַרְוֹן בְּרִית יִקְנָק מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן:
 (ג) וַיִּקְהִלוּ אֵל הַמֶּלֶךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבַעִי:
 (יב) וְהַלְוִיִּם הַמְשַׁרְרִים לְכָלֶם לְאֶסָּף לְהִימֹן לְיִדְחִוִּן וְלַבְּנֵיהֶם וְלְאֲחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים בּוֹץ בְּמִצְלָתִים וּבְנָבְלִים וְכַנְרֹת עֹמְדִים מְזַרְחִים לְמִזְבֵּחַ וְעֹמְמָהם פְּהֻגִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מִחֲצָרִים מִחֲצָרִים בְּחֻצְצָרוֹת:
 (יג) וַנְּהִי כְּאֶחָד מִמְּחֲצָרִים וּלְמְשַׁרְרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל אֶחָד לְהַלֵּל וְלַהֲזָדוֹת לִיקְנָק וּבְהַרִּים קוֹל בְּחֻצְצָרוֹת וּבְמִצְלָתִים וּבְכָלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לִיקְנָק כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְהַבֵּית מְלֵא עֲנָן בֵּית יִקְנָק:

60. מלבי"ם דברי הימים ב פרק ה

- (יב) לכולם. ר"ל גם הם באו כולם (והלמ"ד מציין הלויים השייכים לכולם) לכל משמר מהכ"ד משמרות, בין לאסוף וכו' שהתבאר למעלה א, א, (כה) שהיו רפ"ח ראשי משמרות:

61. עזרא פרק ג

- (י) וַיִּסְדּוּ הַבָּנִים אֶת הַיֶּכֶל יִקְנָק וַיַּעֲמִידוּ הַפְּהֻגִים מְלֻבָּשִׁים בְּחֻצְצָרוֹת וְהַלְוִיִּם בְּנֵי אֶסָּף בְּמִצְלָתִים לְהַלֵּל אֶת יִקְנָק עַל דְּוִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
 (יא) וַיַּעֲנֵנוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדוֹת לִיקְנָק כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְכָל הָעָם הֲרִיעוּ תְרוּעָה גְדוֹלָה בְּהַלֵּל לִיקְנָק עַל הוֹסֵד בֵּית יִקְנָק:

62. רש"י עזרא פרק ג

(י) ע"י דוד - שהיו מנצחים ומשוררים שירות של דוד מלך ישראל:

63. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מב עמוד ב

/משנה/. - ...החליל - חמשה וששה.

64. רש"י מסכת סוכה דף מב עמוד ב

החליל - שמחת בית השואבה היו שמחים בחג, לכבוד שאיבת ניסוך המים, ומחללים בחלילים ובכנורות, ואותו חליל אינו דוחה יום טוב, הלכך פעמים שהוא חמשה ימים בחג - כגון שלא חל יום טוב הראשון בשבת, דכיון דלא דחי יום טוב וכל שכן שבת שבחולו של מועד - פשו להו חמשה, ופעמים שהוא ששה, כגון שחל יום טוב ראשון בשבת - דפשו להו ששה של חול המועד, דבזמן מקדש אין עושין יום טוב שני.

65. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סוכה פרק ה

[א] חליל, הוא כלי מכלי זמר הידוע בשם "אלמזמאר", והיה שם מינים רבים של כלי זמר, אבל מפני שזה הוא העיקר בשיר יחסו הכל בשמו.

66. ר' עובדיה מברטנורא מסכת סוכה פרק ה

משנה א

החליל - הרבה מיני זמר היו שם, ועל שם שחליל קולו נשמע יותר מן האחרים נקראו כולם על שמו:

67. תפארת ישראל - יכין מסכת סוכה פרק ה

משנה א

(א) החליל. [הפלעטהע] שנגנו בה כלעיל פ"ד סי' ח', ואף דכלי זמר הרבה היו שם, עכ"פ קול החליל נשמע ביותר, ובו מתחילין ומסיימין, לפיכך נקרא כל הזמר על שמו:

68. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נא עמוד א - עמוד ב

משנה. מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו... חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפנייהם דברי שירות ותושבחות, והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלותים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר, על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמש עשרה (מעלות) + מסורת הש"ס: [שיר המעלות] + שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה...

69. רש"י מסכת סוכה דף נא עמוד ב

באבוקות של אור - זורקין אותם כלפי מעלה, ומקבלין אותם, ויש שבקיאין לעשות כן בארבע אבוקות או בשמונה, וזורק זו ומקבל זו, וזורק זו ומקבל זו.

דברי תושבחות - מפרש בגמרא.

חמש עשרה מעלות - אורך המעלה ברוחב העזרה, ורוחב המעלה חצי אמה ורומה חצי אמה, כדאמרינן במסכת מדות (פרק ב' משנה ג')

ובסדר יומא (טז, א).

שעליהן הלויים עומדין [בכלי] שיר - לשמחת בית השואבה, אבל דוכן לשיר הקרבן - אצל המזבח היה.

70. ישעיהו פרק יב

(ג) וְשִׂאֲבָתָם מִיַּם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעֲיָנֵי הַיְשׁוּעָה:

71. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוכה פרק ה

הלכה א

א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם [שם יב ג] ושואבתם מים בששון ממעיני הישועה... א"ר יונה יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח

מ"ט [מלכים ב ג טו] והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים. א"ר בנימין בר לוי והיה [דף כג עמוד א] כנגן במנגן אין כתיב כאן אלא והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים.

72. קרבן העדה מסכת סוכה פרק ה

הלכה א

שמשם שואבים רוח הקדש. כדמייתי בסמוך מעובדא דיונה בן אמיתי על שם ושאתם מים בששון וכו' ונכנס לשמחת בית השואבה. ושרתה עליו רה"ק שילך לנינוה ומשם ברח לכך הלך ליפו ולעולם מאשר ומזבולן היה: מ"ט. כלומר מנ"ל שהשכינה שורה מתוך שמחה: [דף כג עמוד א] כנגן במנגן אין כתיב כאן. דהוה משמע שניגן בכלי שיר המנגן אלא הכי קאמר והיה כנגן דבר הגורם המנגן והוא הלב המבין שכן נקראים המשוררים בדברי הימים מבינים ושרתה עליו רוח ה':

73. תהלים פרק קלז

- (א) על נהרות כָּבֵל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם כְּכִינוּ כְּזָכְרְנוּ אֶת צִיּוֹן:
(ב) על עַרְבִים בְּתוֹכָהּ תְּלִינוּ כְּנִירוֹתֵינוּ:
(ג) כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹכְבֵינוּ דְּבָרֵי שִׁיר וְתוֹלְדֵינוּ שְׁמֵחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן:
(ד) אֵיךְ נִשְׁיֵר אֶת שִׁיר יְקִנֵּק על אֲדַמַּת נֶכֶר:

74. רז"ק תהלים פרק קלז

(ב) על ערבים. ערבי נחל, כי הערבים גדלים על שפת הנהרות, וכשהיינו יושבים על שפת הנהר וכנורותינו בידינו לעורר שיר כמנהגנו בציון, וכשהיינו מעלים על לבנו ציון, היינו נוטשים כנורותינו מרוב יגון, והיינו תולים אותם על הערבים, והיינו יושבים ובוכים. ופירוש בתוכה, בתוך בבל:

75. מלבי"ם תהלים פרק קלז

(ב) על ערבים בתוכה, הגם שהיה לנו בבבל כל התענוגים הערבים ונעימים לגוף, ובכ"ז על זה בעצמו תלינו כנורותינו, ולא רצינו לשמוח בטובה, וזה בעצמו היה לנו לאבל שארץ האויב מלאה ערבות ועדן ועיר ה' הרבה:

76. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ז עמוד א

שלחו ליה למר עוקבא: זמרא מנא לן דאסיר? שרטט וכתב להו: אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. ולישלח להו מהכא: בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותו! אי מההוא, ה"א ה"מ זמרא דמנא, אבל דפומא שרי, קמ"ל.

77. רש"י מסכת גיטין דף ז עמוד א

זמרא - לשורר בבית המשתאות.

ימר שכר - יהא מר.

דמנא - כנור.

78. הושע פרק ט

(א) אֵל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֵל גִּיל כְּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיהָ אֶהְבֶּתָּ אֶתְנֶן עַל כָּל גְּרָנוֹת דָּגָן:

79. ישעיהו פרק כד

(ח) שָׁבַת מְשׁוּשׁ תַּפְּסִים חָדַל שְׂאוֹן עֲלִיזִים שָׁבַת מְשׁוּשׁ כְּנֹר:

(ט) בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן יִמַר שְׂכָר לִשְׁתּוֹ:

80. מהרש"א חידושי אגדות מסכת גיטין דף ז עמוד א

זמרא מנלן דאסור כו'. ... וכל הענין בגלות איירי וקאמר ה"מ דמנא אבל דפומא כו' אפילו למ"ד עיקר שיר בפה הוה מפרשינן האי קרא בכלי דכתיב לעיל מיניה שבת משוש תופים גו' ומשוש כנור:

81. תוספות מסכת גיטין דף ז עמוד א

זמרא מנא לן דאסור - פי' בקונטרס לשורר בבית המשתאות וכן משמע מדקאמר ולישלח ליה מהכא בשיר לא ישתו יין ובפרק בתרא דסוטה (דף מח.) תנן משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וראוי להחמיר בכיוצא דהוא בירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר ושיר של מצוה שרי כגון בשעת חופה שעושיין לשמח חתן וכלה.

82. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מח עמוד א

מתני'. משבטלה סנהדרין - בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר: בשיר לא ישתו יין וגו'...

83. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוטה פרק ט

הלכה יב

אמר רב חסדא בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר. אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרים דברי נבלה בשיר.

84. קרבן העדה מסכת סוטה פרק ט

הלכה יא

דברי נבלה. ליצנות לפיכך נתבטל כל השירים מבית משתאות:

85. פני משה מסכת סוטה פרק ט

הלכה יב

בראשונה. כשהיו הסנהדרין מאיימין עליהם:

דברי נבלה בשיר. ולפיכך בטלו:

86. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק ג

הלכה ב

מר עוקבא מישלח כתב לריש גלותא דהוה דמיך וקאים בזימריין [הושע ט א] ישראל אל תשמח בעמים אל גיל.

87. קרבן העדה מסכת מגילה פרק ג

הלכה ב

דהוה דמיך וקאים בזמרא. שהיו אומריין לפניו בשכבו ובקומו:

88. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה יד

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר +ישעיהו כ"ד+ בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין.

89. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקס

סעיף ג

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם; הגה: ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה (טור), ואסור לשומעם מפני החורבן; ואפילו שיר בפה על היין, אסורה שנאמר: בשיר לא ישתו יין (ישעיה כד, ט) וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין. הגה: וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי (תוספות וסמ"ג והגהות מיימוני).

90. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קסו

בענין איסור זמרא בזה"ז ד' תמוז תשי"ח. מע"כ ידידי הנכבד מר מלך פרעס שליט"א.

בדבר איסור שמיעת קול זמר משחרב ביהמ"ק...

... ובזמרא דמנא אסור בכל מקום שכן סובר הרמב"ם והמחבר, ולמה שבארתי אפשר שגם רש"י ותוס' לא פליגי לכן אף שהרמ"א והד"ח סברי שפליגי ומתירין שלא בבית משתה ואינו רגיל יש להחמיר אף שהוא איסור דרבנן. ואם הוא לדבר מצוה משמע מתוס' ומרמ"א שמותר אף שאינו לשמחת חתן וכלה דהא נקטו כגון בבית חתן וכלה הכל שרי משמע דחתן וכלה שנקטו הוא רק לציור וה"ה לכל דבר מצוה. אבל הבענקעטס שעושין לצורך צדקה מסופקני אם הוא בכלל היתר דבר מצוה מאחר שהסעודה והשמחה אינה מצוה בעצם רק שהוא לאסוף עי"ז הרבה אנשים שיתנדבו אבל אפשר יש להחשיב שהוא לדבר מצוה כיון שהוא לכבוד מקיימי מצות צדקה ולכן טוב להחמיר אם אפשר ואין למחות באלו המקילין. וע"י הרד"א/הרד"ו/אם נשמע זמרא דפומא מותר ואם בכלי זמר אסור. ובימי ספירה יש לאסור בזמרא דמנא אף להמתירין. ידידו, משה פיינשטיין.

91. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן פז

אם מותר ללמד לשורר בכלי זמר ואם מותר לרחוץ בשבת בצונן כ"ח אייר תשכ"א. מע"כ ידידי הנכבד מו"ה ר' מיכאל קאסטעל שליט"א. הנה באחד שרוצה ללמד לשורר בכלי זמר, אם הוא לפרנסה מותר אף בימי ספירה דלדידיה אין זה ענין שמחה. ואם הוא להנאתו אסור אף ללמד דגם זה הוא הנאה ואסור בימי ספירה בעניני שמחה לפי המנהג. וגם בכל השנה האסור להרמב"ם פ"ה מתעניות הי"ד ופסק כן המחבר בש"ע סימן תק"ס סעיף ג' בזמרא דכלי שיר וראוי להחמיר כמותם, אף שהרמ"א בשם י"א מתיר שלא במשתה כדבארתי בספרי על או"ח סימן קס"ו עיי"ש, אבל אין למחות ביד המקילין מאחר שרמ"א מתיר שלא במשתה ואין רגילין. וכן הוא הדין לשמוע זמרא דמנא. ובימי ספירה אסור לכו"ע...

92. שו"ת יחיה דעת חלק א סימן מה

שאלה: האם יש היתר על פי ההלכה למה שנוהגים כיום לשמוע דרך הרדיו שירים המלווים בכלי נגינה, או יש בזה איסור מדברי סופרים משום זכר לחורבן בית המקדש?

תשובה: ... והנה בארחות חיים (בהלכות ט' באב סימן י"ד) כתב: וזמרא דמנא, דהיינו בכלי שיר, לעולם אסור בכל מקום, ואפילו ע"י שבחות של הקב"ה, ואיסורן מדברי קבלה, שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ודברי קבלה כדברי תורה עכ"ל. אולם מדברי המאירי (גיטין ז' ע"א) שכתב: כל מיני זמר העשויים לשמחת הוללות ושלא לכיון בהם לשבח השי"ת, אלא דרך קלות ראש ותענוג בימי מאכל ומשתה, אסור לשומעו ולהשתעשע בו, בין כשנעשה הזמר בכלי שיר, בין בשירה על פה, ומכל מקום כל שיש בו שבח ותהלה להשי"ת, כגון פיוטים ומזמורים, מותר, וכו', שלא נאסר אלא כשעושה דרך פריצות, וזהו שאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, כלומר כמנהג העמים ע"ש. מוכח שאף בכלי נגינה כל שנעשה דרך שבח ותהלה להשי"ת, שלא בדרך פריצות וקלות ראש מותר. וכבר כתב המאירי שם שאין לו לדיין באלו אלא מה שענינו רואות לפי מקומו ושעתו, ולכן המיקל כדברי המאירי יש לו על מה שיסמוך...

...בסיכום: המקילים לשמוע מהרדיו או מהרשם קול שירות ותשבחות והודאות להשי"ת, כל שאינם דרך קלות ראש והוללות, יש להם על מה שיסמוכו, ואע"פ שהם מלווים בכלי נגינה, והנה להם לישראל. והמחמיר תבוא עליו ברכה... "לקושטא דמילתא, שמ"ש הרמב"ם על היין חוזר גם על נגינה בכלי שיר, אבל שלא על היין מותר אפילו בכלי שיר. (וע' בשו"ת מקור ישראל חאה"ע ס"ס = סוף סימן = כ"ב). מכל מקום נראה שיש לצרף טעמו של החלקת יעקב הנ"ל שברדיו וכן ברשם קול יש מקום להקל יותר משאר כלי שיר שרואים אותם ושומעים מהם. וכמו שנאמר (קהלת ו' ט') טוב מראה עינים מהלך נפש. ולכן שירות ותשבחות להשי"ת בליווי כלי נגינה, הנאמרים ברדיו או ברשם קול, אין איסור לשומעם, שיש כעין ספק ספיקא, שמא הלכה כרוב הפוסקים שלא נאסר לשמוע כלי שיר אלא על היין, ואם תמצא לומר כדעת הרמב"ם, שמא גם הוא יודה לרוב הפוסקים, שאין לאסור שמיעת כלי שיר אלא על היין (כדברי הכנה"ג והפרי הארץ), ואם תמצא לומר כפירוש הטור והבית יוסף, שמא ברדיו וברשם קול שאינם נראים לעין יש להקל כששומעם שלא על היין. ועל כל פנים נראה שמכיון שלדעת רוב הפוסקים אין לאסור שמיעת כלי שיר אלא על היין, ויש שמפרשים כך בדברי הרמב"ם, אין למחות במקילים, כיון דהוי מילתא דרבנן והמחמיר תע"ב = תבא עליו ברכה =. ודע שמותר לשורר שירות ותשבחות בפה אפילו על היין, וכדמוכח בהרי"ף והרא"ש (ר"פ אין עומדין), וכן מתבאר מדברי רבינו האי גאון, ושאר הפוסקים הנ"ל שהביאוהו להלכה. ולאפוקי ממה שהעלה ממעשה רוקח לאסור בזה. וכבר השיג עליו לנכון הגאון הראש"ל בספר פרי האדמה ח"ג (דף כ"ג ע"ג), וכתב, שחלילה לאסור בזה ע"ש וכן עיקר. + ולצורך מצוה כגון לשמח חתן וכלה, או מילה או פדיון הבן, או סיום מסכתא, מותר לכתחילה, ומצוה נמי איכא. וכן בחול המועד שיש מצוה לשמוח ברגל, וכן בפורים שהוא יום משתה ושמחה, מותר לנגן בכלי שיר. והשי"ת יחיש לגאלינו גאולה שלמה, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אמן.

93. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד א - עמוד ב

רבי עקיבא אומר:

זמר בכל יום, זמר בכל יום. אמר רב יצחק בר אבדימי: מאי קרא - שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר.

94. רש"י מסכת סנהדרין דף צט עמוד ב

זמר בכל יום - היה מסדר למודך, אף על פי שסודר בפוך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים. נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה - תורה עומלת לו. כי אכף עליו פיהו - מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, לישנא אחרינא: זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו. תורה עומלת לו - שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה - מפני שאכף - שכפף פיהו על דברי תורה.

95. משלי פרק טז

(כו) נֶפֶשׁ עֹמֵל עֲמָלָה לֹא פִי אָכָף עֲלִיו פִּיהוּ:

96. חידושי אגדות למהר"ל סנהדרין דף צט עמוד א

זמר בכל יום וכו'. פי' שאין ענין התורה הידיעה בלבד דהיינו שידע התורה וכאשר כבר ידע התורה אין צריך לו עוד, ואין זה רק התורה היא הזמר, שאין שלימות הזמר בידיעת הזמר רק כאשר הוא מזמר אותו, וגם אין שלימות הזמר כשמחשב בו רק כאשר מוציא אותו אל הפעל בפה. לכך אמר זמר בכל יום, כלומר אע"ג שלמד תורה, וידע התורה יש לו ללמוד יום אחר [יום] אותה תורה ג"כ. ולא במחשבה בלבד רק בפה. שהתורה היא כמו זמר שהוא בפה. וטעם כל זה, כי כאשר מזמר בכל יום אז הוא דבק בתורה, שהיא דרכי ה' ומאת ה' נתנה תורה, והיא מביאה האדם אל הש"י. ואם למד במחשבה אין התורה נמצאת בפעל, כי המחשבה אין דבר נמצא בפעל רק הדבר שהוא בפה יש לו מציאות בפעל, ומכיון שיש לתורה מציאות בפעל היא עומלת לו במקום אחר. והבן מה שאמר הוא עמל במקו' הזה הוא עולם התחנות, ותורתו שהיא בעצמו נבדלת מן הגוף היא עומלת [לו] במקום אחר דהיינו בעולם הנבדל, שעל ידי התורה הוא דבק בעולם הנבדל אז מביאה לה התורה החיים. וכל זה כאשר תורתו הוא בפעל והיינו שהתורה היא לו זמר בכל יום שעמל בתורה בפעל, וזהו עיקר למוד התורה ואני אומר שאין לברך על התורה כאשר לומד במחשבה ובעיון בלבד.

97. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף לב עמוד א

אמר רבי יוחנן: כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה - עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וגו'.

98. רש"י מסכת מגילה דף לב עמוד א

נעימה - כגון טעמי המקראות.

99. תוספות מסכת מגילה דף לב עמוד א

והשונה בלא זמרה - שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונים אותן על פה וע"כ היו נזכרים יותר.

100. יחזקאל פרק כ

(כה) וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמְשַׁפְּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם:

101. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טו עמוד ב

אחר מאי - זמר יווני לא פסק מפומיה.

102. רש"י מסכת חגיגה דף טו עמוד ב

אחר מאי - מפני מה בא לידי כך, ולא הגינה תורתו עליו? זמר יווני לא פסק מביתו - והיה לו להניח בשביל חורבן הבית, דכתיב בשיר לא ישתו יין (ישעיהו כד).

103. מהרש"א חידושי אגדות מסכת חגיגה דף טו עמוד ב

אחר מאי זמר יוני לא פסק מפומיה כו'. פרש"י והיה לו להניח משום חורבן הבית משום שנאמר בשיר לא ישתו וגו' עכ"ל ולא הל"ל זמר יוני אלא סתם זמרא לא פסק כו' כדאמר התם במס' גיטין זמרא מנלן דאסור כו' גם אינו נראה דמשום זמר דלאחר החורבן יהיה נגע בו משום מינות ונראה דנקט זמר יונית דהיה בו מינות בזמרא גופיה וכה"ג אמרו בס"פ מרובה דחכמת יונית אסורה וטעמא משום דמשכא למינות... .

104. תהלים פרק יט

(ב) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע:

105. רד"ק תהלים פרק יט

(ב) מספרים על השמים ועל הרקיע עצמם, כי במהלכם ובסיבובם על סדר נכון יראה כבוד האל יתברך, ואותו הוא הסיפור וההגדה...

106. ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק ה

אמנם שהגלגלים חיים משכילים, ר"ל משיגים, זה אמת נכון ג"כ מצד התורה, ושאינם גשמים מתים כאש וכארץ כמו שחשבו הסכלים, אבל הם כמו שאמרו הפילוסופים, בעלי חיים עובדים את אדוניהם ישבחוהו ויהללוהו שבח גדול ומהללים עצומים, אמר השמים מספרים כבוד אל וגו'...

107. מלבי"ם שמות רמזי המשכן

... והנה ה' ערך את ההנהגה באופן שכל הכחות והעולמות וסדרי המרכבה וכל המעשה אשר יעשה האלהים בעולמות ערוך ונמשך לפי מעשה ב"א לטוב או לרע, וכבר המשילו זאת חקרי לב למה שהמציאו חכמי המוזיקא בשני כלי זמר אחד גדול ואחד קטן העומדים בהיכל מוכן לכך בסדר ובערך ובגבול ידוע, שאם יפרטו על פי הנבל הקטן, יתן הנבל הגדול זמירות לעומתו, וכן ערך ה' שהנבל הגדול אשר עשה שהוא העולם בכללו, יתן זמירות לנגן נגוני שמחה או עצב, טוב או רע, לפי מה שיפרט האדם על פי הנבל הקטן שהוא גופו, שאם ישמיע נגונים ושירים טובים ותשבחות כפי מצות ה' וחוקיו ומשפטיו, כן ינגן הנבל הגדול שהוא העולם שירי שמחה וחדוה שפע וברכה וכל טוב, ואם ישמיע קול קינים והגה והי בעברו מצות ה' ותורתו, כן יגדל המספד על הנבל הגדול על החרבן וההשחתה שיהיה בכל העולמות... .
... ואמרו חז"ל שמיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, ר"ל שהאדם יטהר ויתקדש בעולמו הקטן עד שהאלהות שבו תמשול על הגוף וכחותיו שאז הוא אלוה בתחתונים כי מושל על כחותיו בכח הבחירה והאלהות שבו, ואז תעלה ההארה ממעשיו להאיר לכל העולמות, והיה כנגן המנגן בקול נאה וקול משובח עלי הגיון בכנור התחתון וירננו כל כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים וכל כחות הטבע אשר בעולם הגדול נעים זמירות לעומתו ויזילו שפע וברכה מאת חי העולם, ובזה עקר השכינה בתחתונים כי משם תצא ההנהגה הכללית לכל העולמות...

108. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עד שאנו מבקשים רחמים וכו'. לא שההרים מבקשים... אלא מסברא אנו אומרים שאם היו מדברים היו משיבים כך... וכן פרק שירה שהעופות והחיות מקלסין לאו שהם אומרים כלום אלא סברא היא שאם היה להם פה לדבר יש להם לומר כך וכך.

109. אור החיים בראשית פרשת בראשית פרק ג

וכו' ואפילו שיחת הדומם. כי כל מה שברא ה' יש לו כפי בחינתו דיבור לטעם אשר ישבח את קונו כאומרו (משלי טז) כל פעל ה' למענהו, וצא ולמד מפרקי שירה. ומצאנו לגדולי ישראל שהיו מכירים בכל צפצוף ושיחה כאומרם ז"ל (סוכה כח א) אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי עליו השלום וכו' ומכל שכן אדם הראשון יציר כפיו יתברך:

110. פרק שירה

אמר רבי כל העוסק בפרק שירה בעולם הזה זוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ותלמודו מתקיים בידו, וניצול מיצר הרע ומפגע רע ומחבוט הקבר ומדינה של גיהנם ומחבלו של משיח, ומאריך ימים וזוכה לימות המשיח ולחיי העולם הבא:
תניא אמר רבי אליעזר כל האומר פרק שירה זה בעוה"ז זוכה ואומרו לעוה"ב...
ותניא רבי אליעזר הגדול אומר כל העוסק בפרק שירה זה בכל יום אני מעיד עליו שהוא בן העוה"ב וניצול מפגע רע ומיצר הרע ומשטן ומכל מיני משחית ומזיקין...
... שמים מה הם אומרים, השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע

111. אליה רבה סימן א

(יד) ... כתב בספר דרך חכמה דף מ"ה [ע"ב] זה לשונו, מנהגינו לומר פרק שירה, כמ"ש חז"ל כל האומר פרק שירה בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא ותלמודו מתקיים וכו' ע"כ. ולא דק בלשונו, אלא זה לשון הברייתא [בריש פרק שירה], תניא רבי אליעזר הגדול אומר כל העוסק בפרק שירה זה בכל יום מובטח וכו', ומשמע שאין צריך לאומרו כולו אלא רק העוסק בפרק בכל יום. וכמדומה שנוהגין לחלקו לז' ימי השבוע כמו ספר תהילים. כתב מהר"ם טראני בסוף ספר בית אלקים [בביאור פ' שירה], קרוב הדבר להאמין שדוד המלך ע"ה חיבר פרק שירה ברוח הקודש שניתוסף בו כשסיים ספר תהילים. ויש בו יותר מעלה מספר תהילים, שהעיד בו רבי אליעזר מה שלא העיד על ספר תהילים, ושנה כל העוסק ולא כל האומר, כי ענין העוסק הוא לדעת ענייני הדברים ובכוונתם לתועלת לקבל מוסר מן השירות האלו אשר היו מיוחסות לאותם שהם למטה כמה מדריגות ממדריגות האדם למען נחכים באחריתנו לעשות חוקי רצונו, עד כאן דבריו בקצרה. ועיין שם עוד הרבה עניינים ממעלות העוסק בפרק זה:

112. ילקוט שמעוני תהלים רמז תתפט

... אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו, אמר לפניו רבש"ע, כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, נזדמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך ...

113. תהלים פרק קנ

- (א) הָלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ אֱלֹהֵי בְּרָכְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בְּרִקְיעַ עֲזוֹ:
- (ב) הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גְּדָלוֹ:
- (ג) הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַ שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֶבֶל וְכִנּוֹר:
- (ד) הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמְחֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב:
- (ה) הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שְׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:
- (ו) פֶּל הַנְּשֻׁמָה תְהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּ יְהוָה:

114. אבן עזרא תהלים פרק קנ

(ו) כל - אמר רבי יהודה בעבור היות המנגן אומר נעימות על הכינור וישתנו הנעימות כפי אריכות הרוח וקוצר הקול או גבהותו או שפלותו או מהירותו על כן חתם כל הנשמה תהלל יה ורבי שלמה הספרדי אמר כי זה רמז לנשמה העליונה שהיא בשמים, ראה ספר תהלות תם ונשלם, ואברהם בנו מאיר כללם, ולא תמו תהלות אל לעולם, ומי הוא זה אשר החל וכלם:

115. רד"ק תהלים פרק קנ

(ו) כל הנשמה תהלל יה, הללויה. ועל כל ההילולים הוא הילול הנשמה, והיא תתבונן במעשה האל יתברך, ובידיעה כפי כח הנשמה בעודה בגוף. ואמר כנגד הנשמות: הללו יה.

116. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה יד

ט ... ר' לוי בשם ר' חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא מ"ט (תהלים קנ) כל הנשמה תהלל יה כל הנשימה תהלל יה.